

Megalázzkodás és ugrás

A szegedi bölcsészkaron a Bokros-csomag végrehajtása azzal járt, hogy a tanszékvezetők beletették a borítékba egy-egy nevet. Azokét, akiknek az elbocsátását javasolják. Az enyém is közöttük volt – emlékezik vissza Szegeden dr. Horváth Andrea, a József Attila Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karának egykori tanársegéde.

– Volt olyan tanszékvezető, aki előre megmondta, kinek kell távoznia – folytatja a volt tanársegédnő. – Az én főnököm, Wojtilla Gyula professzor először azt mondta, az okortörténeti tanszék-ről senki sem fog menni. Amikor kiderült, hogy mégis mennem kell, természetesen én is elkezdtem szaladgálni mindenkihez, akiről úgy gondoltam, hogy segíteni tud.

– Nem is volt esélye, hogy megmaradjon az állása?

– A hallgatói önkormányzatnak volt joga, hogy a huszonvalahány fős elbocsátási listáról egy embert megmentessen. Természetesen ott is nagy küzdelem volt. Sokáig én vezettem a listát, de aztán egy másik tanársegéd kijárta a hallgatóknál, hogy inkább őt mentse meg. Amikor kiderült, hogy ennek a kollégának még négy évre szolt a szerződése, és ha elbocsátják, csaknem egymillió forint végkielégítést kell neki adni, a végén meggondolta magát az illető, s mégis inkább távozni akart.

– Milyen szempont alapján esett önre a főnöke választása?

– Ennek a Bokros-csomagnál messzebbre nyúlunk vissza az okai. 1988-ban végeztem. Egy kis régészeti kitérő után kerültem az okortörténeti tanszékre, ahol akkor dr. Maróti Egon volt a tanszékvezető. Ő már elmúlt 60 éves, de kiváló fizikai és szellemi kondícióban volt. A rendszerváltozás jegyében személyi változások kezdődtek a JATE-n. Róna-Tas András lett az új rektor. Róna-Tas professzor azt akarta, hogy a változások végigmenjenek az egyetem egész szervezetén. Nekünk úgy adták be, hogy Maróti professzor, aki a 65. születésnapjához közeledett akkor, kérte, hogy nyugdíjba vonulhasson. Ez azonban nem volt igaz, a professzor urat nagyon megrázta, hogy nyugdíjba küldik. Wojtilla Gyulát az új rektor hozta ide Budapestre, talán az Akadémiai Könyvtárban dolgozott, mindenestre nem az oktatásban.

– Ha jól értem, ön Maróti professzor embere volt, az új főnök pedig saját csapatot akart...

– Wojtilla úr nemcsak a hozzátartozókat embekeztet Budapestre – egyiküket teljes, a másikat félállásban alkalmazta. Azért sem értettem, miért nekem kell távozzom, mert az okortörténeti tanszéknek csak egy fél állást kellett megszüntetnie, és volt félállású ember a tanszéken.

– Volt valamilyen szempontrendszer, hogy a Bokros-csomagot követő elbocsátási hullám idején minek alapján döntsék el, ki menjen, ki maradjon?

– Igen. Az egyetemen szempont volt, hogy aki közel áll a nyugdíjhoz, és úgyis elmenne hamarosan, az távozzék. Szempont volt az is, hogy akinek családja van, azt lehetőleg ne tegyük az utcára. Volt, aki azt is szeretne volna szemponttá tenni, hogy inkább a Szegeden lakók maradjanak – a Budapestre lejáróknak ugyanis egy sor egyéb költségét is téríteni kell az egyetemen. Budapestben különben is sokkal könnyebb állást kapni. Az a félállású kolléga például, akit helyettem el lehetett volna bocsátani, fél év után magától távozott, mert kapott Pesten egy jó állást.

– Önt visszavehették volna?

– Megürrült a hely, az egyetem ki is írta rá a pályázatot. A szövetség azonban Wojtilla professzor fogalmazta, és ő olyan feltételeket szabott, amelyeknek csak egyetlen személy tudott maradéktalanul eleget tenni – az pedig nem én voltam, hanem egy nyelvtanár egy másik tanszékéről. Kritérium volt például a jeles diploma – Wojtilla úr ugyanis jól tudta, hogy én latinból négyest kaptam az államvizsgán, mert akkor volt pici a gyerekeim, és közben tanítottam egy középiskolában is. A doktori dolgozatomat azonban később már summa cum laude fokozattal teljesítettem, és sokak által elismert publikációm jelent meg.

– Egyedül a tanszékvezető döntött a pályázatról?

– Formailag az úgynevezett intézeti tanács dönt. Az egyetemi szervezet úgy épül föl, hogy a karon belül működnek intézetek, amelyek több tanszékéből állnak össze. Wojtilla professzor az én pályázatomat mint szakmailag eleve alkalmatlant nem is terjesztette az intézeti tanács elé. Ő a döntést tanszéki beügynek tekintette, és már korábban meghívta óraadóknak azt a nyelvtanár-
nót, akinek az állást kiírta. Az intézeti

tanács ülésén ugyan szóba került az én pályázatom is, de a Wojtilla úr álláspontja kerekedett felül. Én ezt úgy értelmeztem, hogy a szakmai szempontok nem számítanak, a személyi döntéseket egyes-egyedül a tanszékvezető iránti lojalitás határozza meg.

– Ön nem volt lojális Wojtilla professzorhoz?

– Én úgy gondoltam, hogy a kisdoktorival, a sikeres publikációval, a tanszéken végzett hétéves munkámmal bizonyítottam. Nemcsak én gondolom így: amikor véglegessé vált, hogy az okortörténeti tanszékéről távozzom kell, Kristó Gyula professzor, a középkor-történeti tanszék vezetője felajánlott egy PhD-hallgatói helyet a saját tanszékén, hogy ne kelljen végleg távozzom az egyetemről. Wojtilla professzor még oda is utánam nyúlt, és megpróbálta megakadályozni, hogy azt a helyet megkapjam.

– Mire hívatkoztok?

– Arra, hogy én okortörténész vagyok, akinek semmi keresnivalója egy középkori tanszéken. Ez szakmailag sem egészen stimmel, mert én a késő ókorral foglalkozom, ami egybeér a korai középkorral.

– Miért nem jött ki önnel a volt tanszékvezető?

– Nem tudom. Az bizonyos, hogy Maróti professzor másfajta tudós volt. Ő Róma történetével foglalkozott, tömredek tanulmányt publikált. Wojtilla professzor az ókori Kelettel, Kinával, Indiával foglalkozik inkább. Amennyire én tudom, sokkal kevesebb a publikációja. Amit ismerek, szerintem az is inkább útikönyv, mint tudományos publikáció. Maróti professzor úr 65. születésnapján a tanszéki folyosó vitrinjeiben kiállítást akartak rendezni a tanszék oktatóinak publikációiból, de ezt Wojtilla professzor úr megfúrta. Szerintem azért, mert akkor egymás mellé kellett volna tenniük a publikációikat, és mindenki láthatta volna a különbséget.

– Ön tehát azt állítja, hogy a rendszerváltozás, majd a Bokros-csomag egyfajta kontraszelektációs folyamatot indított el az egyetemen?

– A rendszerváltozás során elkezdték lebontani az egyetem régi struktúráját, de nem lett helyette új. Nincs semmilyen szakmai ellenőrző fórum. A tanszéki autonómia türgyén a tanszékvezetők korlátlan hatalomhoz jutottak, s ez befelé hűbéri hierarchiát, egyfajta feudális függőségi rendszert erősít meg.

– Ha ez általános, akkor önnek Kristó professzorhoz kell lojálisnak lennie?

– Ez igaz, de mégsem mindegy, milyen ember az, akihez lojális vagyok.

– A szubjektívitás vádjá mindig kísért, ha emberek sorsáról kell döntenie – állítja dr. Wojtilla Gyula professzor, az okortörténeti tanszék vezetője. – A Bokros-csomag bejelentése után kiderült, hogy elbocsátások nélkül nem tudjuk kigazdálkodni a hiányzó összegeket. Az én tanszékemen Horváth Andreával együtt három fiatal oktató dolgozott. Amelyik kolléga egész állásból ment itt, az kiemelkedően tudott latinul és görögül, ami ebben a tudományágban nagyon fontos. A félállású kolléga pedig kínaiul beszélt jól. Én öt kiemelkedő tehetségű embernek tartottam, ezért döntöttem úgy, hogy mivel hárman közül Andrea a leggyöngébb, ő távozzék.

– Ön azonban akkor sem vette vissza Horváth Andreát, amikor – éppen a korábbi választottjának a távozása miatt – 1996-ban megürrült a tanszéken egy állás.

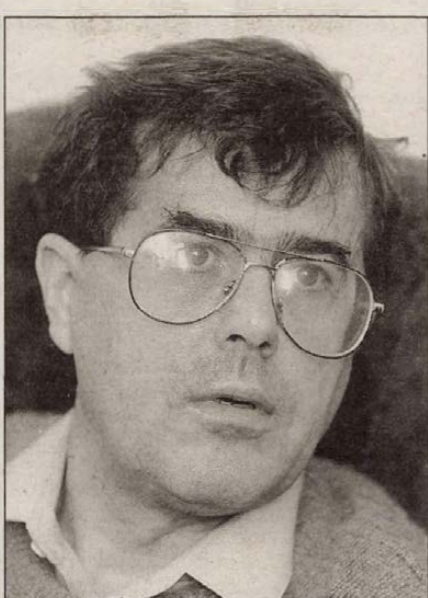
– Székely Melinda, aki végül idekerült, kitűnően tud latinul. Népszerű a hallgatók között. Úgy éreztem, szakmailag, felkészültségben többet ér Horváth Andreánál. Elismerem, az is szempont volt, hogy jobban tudunk együtt dolgozni.

– Állítólag ön kifejezetten Székely Melindának írta ki a pályázatot.

– Ha megnéznék az egyetemen az utolsó öt-hat év álláspályázatait, az derülne ki, hogy az esetek többségében egy állásra egy pályázó van – az, akinek szánják az állást. 1992-ben, amikor idekerült, és Horváth Andreát állását hosszabbítottam meg, az a pályázati szöveg is olyan volt, hogy illet egy kicsit a jelölthe. Mi 1992–95 között együtt dolgoztunk, és meg kell mondanom, nem mutatott fel különösebb eredményeket.

– És a kisdoktori meg a szakcikk a Századokban?

– Nyolc év alatt ennél többre is lehetett volna lehetőség. Én elismerem, hogy Andrea korán családát alapított, gyereket nevelt, nehéz helyzetben volt. De a mai Európában igenis verseny van mindenért, és a teljesítmény számít, nem pedig az, hogy mire lett volna ké-

Balázs Mihály: Talmi megtakarítás

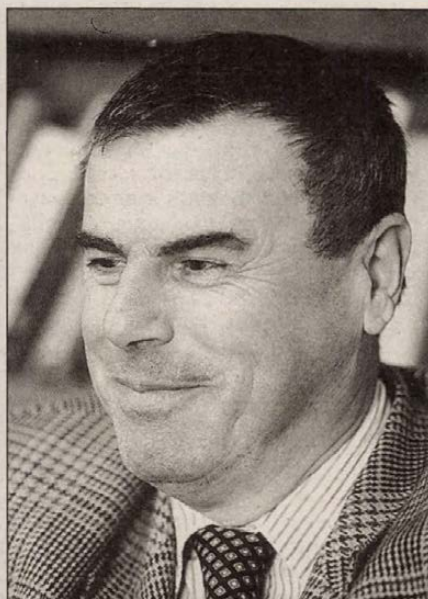

Horváth Andrea: Tülsképzett vagyok?

Kristó Gyula: A jogérzékem lázad

TEKNŐS MIKLÓS FELVÉTELEI

Wojtilla Gyula: Azé az állás, akinek szánják

pes, ha nem kellett volna a kigyerekkel foglalkoznia. Korábban éppen az volt a probléma az egyetemen, hogy tele voltak az intézetek olyan tanársegédekkel, akik előrelépni nem voltak képesek, de örök életükre joguk volt a felsőoktatásban maradni. Maróti professzor olyan típusú tudós volt, aki egy helyhez kötődött. De ma már a professzorok közt sem mindenki ragaszkodik egy álláshoz az egész életén át. Én például 47 évesen kaptam meg ezt az állást, öt évre nevezték ki, és nem biztos, hogy itt kívánom eltölteni a hátralévő egész életemet.

– Horváth Andrea szerint ön azért akadályozta meg a publikációk kiállítását, mert szegélyelte volna egymás mellé helyezni a saját „útkönyveit” Maróti professzor rangos publikációival.

– Engem két akadémikus javasolt erre a helyre. Most kezdjek el önnek bizonykodni, hogy igenis vannak tudományos munkám, nagy részük külföldön, angolul jelent meg, nem útkönyvek, hanem szakmai tanulmányok, nívódijakat kaptam értük. A kiállítás valóban nem támogattam, de csak azért nem, mert rettenetes állapotban vannak a vitrinek a folyosón. Rajtuk ülnek a hallgatók, a tárlóüvegek össze-törve, a kiállított tárgyakat ellopokdják, lehasogatják.

– Ön eleve nem is vitte az intézeti tanács elé dr. Horváth Andrea pályázatát.

– Nem, mert úgy véltem, nem felel meg a pályázati kiírásnak. Az intézeti tanács ülésén vita alakult ki erről, a többség végül az én álláspontomat támogatta.

– Horváth Andrea szerint nincs szakmai kontroll egy-egy tanszékvezető személyi döntései fölött.

– Szerintem annak kell döntenie, aki meg tudja ítélni egy-egy ember szakmai kvalitásait, és együtt dolgozik az illetővel – ennél igazságosabb rendszert nem lehet kitalálni.

– Kristó Gyula professzor szintén történész, ismeri Horváth Andrea munkásságát, és ő tehetségesnek tartja.

– Hát akkor vegye oda Andreát a Kristó professzor a saját tanszékére, ha annyira tehetségesnek tartja!

– 1995 júniusában a hat történész-tanszék vezetőjének össze kellett ülnie, mint egy vészbírósnak, hogy megbeszéljék a tanszékvezetők egy-egy embert szakmai értelemben kivégezzenek – mondja Kristó Gyula professzor, a középkor-történeti tanszék vezetője. – A hat ember közül kettő 50 év fölötti volt. A má-

sik négyet odavettem a saját tanszékem PhD-helyeire. A Bokros-csomagot eleve elhibázott kormányzati döntésnek tartottam. Úgy éreztem, ezt helyi szinten nekem korrigálnom kell. Azért vehettem oda PhD-képzésre ezt a négy tehetséges embert, mert az én tanszékem 1994 óta akkreditálva van, tehát a tudományos teljesítményünk elismeréseként jogunk van PhD-fokozatot kiadni, ami például Wojtilla professzor tanszékének a mai napig nincs.

– Ön szerint Horváth Andrea elég tehetséges ahhoz, hogy a felsőoktatásban legyen a helye?

– A magánvéleményem szerint igen. De ez csak magánvélemény lehet, hiszen az egyes tanszékek között is falak, gátak vannak, nincs semmiféle jogom beleszólni, hogy Wojtilla professzor kiből és hogyan építi a tanszékét. Azt gondolom, hogy ez egy rendszerspecifikus dolog: helyben is ugyanaz képeződik le, ami magasabb szinten történik. A kultuszminiszter teljhatalmú úr a saját területén. Az egyetem rektora hasonlóképpen teljhatalmat gyakorol a saját szintjén. S teljhatalma van egy tanszékvezetőnek is a beosztottjai fölött. Emiatt osztódnak a tanszékek egyre kisebb autonóm szigetekre. Régen egyetlen német tanszék volt a szegedi bölcsészkaron, ma három. Egy szláv tanszék helyett ma kettő van. Ott történész-tanszék helyett hét. Mindenki építgeti a saját mikrovilágát, ahol maga alkothatja meg a szabályokat. Egy tanszékvezető ma életek fölött rendelkezik, de nincs egy lyukas garasa, mert közben pénzügyileg kiszolgáltatott azoknak a döntéshozóknak, akik a maguk posztján ugyanolyan szubjektívek és kontroll nélküliek, ahogyan egy tanszékvezető dönthet a beosztottai sorsáról.

– Miben merül ki ez a pénzügyi kiszolgáltatottság?

– A magas színvonalú szellemi teljesítmény általános társadalmi megbecsültsége nem javult, hanem romlott. A professzori alapfizetésem bruttó 72700 forint havonta – nettóban ez 40 ezer körül van. Pótlékokból összejön még valamennyi, de az, amiért nem kell külön pályázni, kuncsorogni, a pusztá megélhetéshez is kevés. Amik ezen fölül vannak – pályázatok, Széchenyi-ösztöndíj – egy áldomokrácia álményei. Odaítélésük szubjektív alapon történik – akinek akarnak, annak teljesítmény nélkül is adnak, akire megharagszanak, annak még a nemzetközileg elismert tanítványait is számúzik a kedvezményezettek közül. A pótlékok, az úgynevezett teljesítménnyel elnyerhető pályázati összegek adhatók, de – szükség esetén – minden jogi követke-

mény nélkül megtagadhatók. Ez a rendszer táptalaja a kivételezésnek, a valódi tudományos teljesítmények mellőzésének. Én szellemi értelemben lapulva járok a folyosón, hiszen hiába a csaknem hetven könyvem, több száz tanulmányom, ma is megaláznak, mert olyan a szisztéma, amelyben megaláznak.

– Konkrétan mire gondol?

– Ilyen megaláztatásnak tartom 1995-ben a Bokros-csomagot, amely a szó szoros értelmében vett kultúrkanibализmusra kényszerítette a felsőoktatást: miközben egyre nőtt a hallgatói létszám, belekényszerített abba a dilemmába, hogy vagy nem emelkednek a fizetések, vagy el kell bocsátani a munkatársainkat. Ez a kényszer a pénzügyi hiány fenyegetésével minden percben újra elővehető. 1996-ban jött a Széchenyi-professzúra, amelyben másoknak félkönyvnyi teljesítményre is megadták a 132 ezer forintos ösztöndíjat, az én tanítványaim közül hét-nyolc kötetre sem. Négyen pályáztak, egy sem kapta meg, véleményem szerint azért, mert én kifogást emeltem az egésznek a szemlélete ellen.

– Az 55 éves korhatár később alkotmányellenesnek is bizonyult.

– De az Alkotmánybíróság döntésének visszamenőleges hatálya nincsen, erkölcsi rehabilitáció, bocsánatkérés nincs. Hiába volt a mi tanszékünknek nemzetközileg elismert tudományos teljesítménye, 1994-től PhD-akkreditációja, a minisztériumi pályázatokon egy fillért sem kapunk, holott itt a folyosón százazreket adnak a történelmi diákkörnek. Azt mondják, Kristó professzor mérhetetlen szakmai irigységből kifogásolja mindezt – holott csak az elemi jogérzékem lázadozik. A legújabb megaláztatás most készül: a kiállításba helyezett vezető oktatói pótlékért szigorúbb feltételeket kell teljesíteni, mint a Széchenyi-professzúráért. Évtizedeket a tudományos pályán töltött, sokszorosan bizonyított embereknek azt mondják: ugorj! És aki nem akarja szegénységbe taszítani a családját, az majd megalázkodik, és ugrik.

– A Bokros-csomag elég drasztikusan rábeszélte az egyetemeket, hogy ezután más világ következik – magyarázza dr. Balázs Mihály, a JATE bölcsészkar dékánja. – Egyfelől segített olyan emberek eltavolítani, akikről mindenki tudta, hogy nem a felsőoktatásba valók, de évtizedekig nem mert hozzájuk nyúlani senki. Lehet, hogy Horváth Andrea esetében veszteséget hozott a döntés. A bölcsészkaron 29 tanszék van jelenleg. A kari tanács egyszerűen képtelen volt már dönteni minden tanársegéd ügyében, a legtöbb kari tanács tag nem is ismerte a jelölteket, akikről szavaznia kellett. Az intézetek döntének, de a tanszékvezető szava a meghatározó. Még ha más is a véleménye az intézetbe tartozó többi tanszékvezetőnek, nem tudok rá példát, hogy ha volt a tanszékvezetőnek saját jelöltje, az ő akaratára ellenére más mellett döntöttek volna.

– Kristó professzor szerint ez a szubjektívizmus a kultúrpolitika központi módszereiből következik.

– Valóban van egy nagy ellentmondás a közalkalmazottak jogállásáról szóló törvény egyenlősítő szemlélete és a pályázatok, pótlékok személyre szóló, differenciáló odaítélése között. Nem tudom, mi a célja, hogy e két, egymással ellentmondó elvet együtt tartják fenn. Talán az, hogy bennünket arra kényszerítsenek, lökjük-nyomjuk kifelé az oktatókat, miközben a hallgatók létszáma egyre nő, új feladat az egyetemi előkészítő, a PhD-képzés, a pedagógus-továbbképzés. Engem az is foglalkoztat, hogy találnak-e állást a társadalomban az itt végzett hallgatók, főleg azután, ha a kevesebb emberrel végzett, eltömegesedő oktatómunka a nyugati tömegoktatás szintjére zülleszteti le a hazai felsőoktatást. Azt kifejezetten neveléségesnek tartom, hogy ez az egész történet országosan csak néhány milliárd forintból szól. Ha valóban a megtakarítás a cél, mi ez az összeg a máshol ide-oda lökött százmilliókhoz képest?

– Ha jövőre letelik a PhD-ösztöndíja, mi lesz magával? – kérdeem Horváth Andreától.

– Nem tudom. Félíg már meggyökeresedtem Szegeden, itt a lakásunk, a férjem állása. Kerestünk középiskolai munkahelyet, de ott is mindenfelé leépítések vannak. Harminchárom évesen, PhD-fokozattal túlképzettnek is számítok – rosszabbak az esélyeim, mint egy pályakezdőnek.

Tanács István